

Posúdenie

Dizertačnej práce Jana Kostěna „Pozdně antické paláce římskeho apostrímskeho světa.(3.-8.století)“.

Predložená práca je mimoriadne rozsiahla, textová časť obsahuje skoro 600 strán(591) v dvoch zväzkoch, obrazovú časť tvorí retí zväzok s vyše 250 vyobrazeniami prevažne pôdorysov, ale aj rekonštrukcií, prípadne podhl'adov a máp. Obrázky ani strany nie sú priebežne číslované.

Autor si vytýčil rozsiahlu a zložitú úlohu, ktorá determinovala aj rozsah práce – spracovával zložité objekty komplikovane členené a vo veľkom časovom rozpätí prinajmenej piatich storočí. Téma je veľmi zaujímavá a takto komplexne nebola dosiaľ spracovaná, už len to predstavuje prínos k vedeckému bádaniu. Posudzovateľ stojí však pred skoro nezvládnuteľnou úlohou v snahe relatívne objektívne posúdiť spôsob spracovania takeho množstva informácií.

Obsah uvedený na začiatku práce neodráža celkom jej členenie, ktoré je v skutočnosti zložitejšie. V úvodnej stručnej kapitole sa autor snažil o definovanie pozdnej antiky, ktorej trvanie predpokladá sž do 8. storočia. Pôsobenie rímskej kultúry bolo nesporne obrovské a aj časove d'alekosiahle. Pre niektoré oblasti ju azda možno predpokladať až do 8. storočia, ale niekde by bolo potrebné to presnejšie zdôvodniť. Vo všeobecnosti sa za neskoroantické považujú napr. stavby 5.-6.storočia, a to aj na území pôvodnej Rímskej ríše, napr. na Balkáne, Jadrane a pod., ale stavby, ktoré tam neskôr vznikli evidentne podľa ich predlôh v 8.-9.storočí, sa už tak neoznačujú. Rímska tradícia pôsobila aj oveľa neskôr, kamenné obytné veže stredoveku mali tiež zrejmé predlohu vo vežiach rímskych opevnení, ale nemôžeme ich označiť za neskoroantické a koniec-koncov latina bola oficiálnym jazykom až do nástupu národných jazykov novoveku. Preto sa nazdávam, že je to otázka na diskusiu, podobne ako otázka kontinuity vývoja mestských útvarov, ktorej s v minulosti venovala dost' široká pozornosť.

Ďalej sa v práci autor venuje rôznym skupinám palácov, rozlišuje a charakterizuje cisárske a aristokratiské paláce, praetoriá a venuje pozornosť ich analýze a typológii. V úvode k cisárskym paláacom charakterizuje ich význam, podáva výklad k ceremoniálnym otázkam, ktoré mohli aj formálne ovplyvniť vzhľad a štruktúru palácových komplexov. Napriek vžitej predstave o mauzóleách ako súčasť palácových stavieb nepovažuje ju za dost' priekaznú. Rozlišuje niekoľko druhov cisárskych palácov, čo sa v podstate prenieslo aj do včasného stredoveku. K otázke jednotného modelu cisárskej rezidencie sa správne vyjadruje skepticky, čo potvrdzujú aj existujúce a archeologicky zistené nálezy.

V d'alšej časti, v kapitole „Tetrarchia a 4. storočie“, tvorí úvod historický prehľad od 3.storočia až po rozdelenie Rímskej ríše na západnú a východnú časť, východná sa stala základom Byzantskej ríše. Nasleduje katalóg členený podľa významu a funkcie jednotlivých rezidencií, čo v obsahu nie je uvedené. Čísla a názvy lokalít zodpovedajú označeniu textovej časti obrazovej prílohy. V prípade publikovania práce, alebo jej častí, by som považovala za prehľadnejšie obrazovú prílohu opatrit' označeniami, ktoré by mali byť uvedené aj v texte. Jednotlivé lokality sú vypracované podrobne a výstižne. Druhú časť uvedeného katalogu tvoria dočasné sídla ako napr. Aquileia, Cordoba a d'alšie, vypracované podobne precízne. Tretiu časť predstavujú dynastické cisárske paláce. Často sú to vily s funkciou

reprezentačného komplexu. Zvláštnu časť venoval autor cirkom a hippodromom, ktoré mali zvláštny význam v blízkosti paláca.

Chronologicky na uvedené palácové stavby nadväzujú tie, ktoré sú z obdobia od rozdelenia ríše na západnú a východnú, a to v prvom prípade do 5. storočia, v druhom až do konca 8. storočia. Úvod tvorí zase historický prehľad počínajúc dobou vlády cisára Justiniána a končiac v 8. storočí dobou ikonoklazmu. V katalógu k najvýznamnejším lokalitám západnej časti patrí Ravenna, ktorá nebola natoľko zničená neskoršou výstavbou a tiež Rím, vo východnej časti je to Konštantinopol a viacerými polohami. K palácovým stavbám priradil aristokratické paláce v mestskom prostredí, ktoré architektonicky majú podobu domu alebo vily. Ich rozkvet začína od 3. storočia a vyznievajú v 5.-6. storočí v západnej časti ríše, vo východnej ich konštatuje niekedy až do konca 8. storočia. V západnej časti, v Taliansku, dominuje Rím s 13 stavbami a severná Afrika, vo východnej ich nachádza na Balkáne, najmä v Grécku, ale dominantnú úlohu tu zase zohral Konštantinopol a potom sa vyskytujú v Malej Ázii, Sýrii, Palestíne a Arábii. Pri množstve objektov nie je možné sa na tomto mieste zaoberať všetkými. Štruktúra práce prináša vždy historický úvod, zdôvodnenie vzniku a zániku týchto stavieb v určitom období, s čím možno plne súhlasiť. Zaujímavá by bola úvaha, či možno rozlíšiť napr. v Konštantinopoli neskoroantickú a byzantskú architektúru, v čom samozrejme môžu hrať rolu subjektívne uhly pohľadov.

Podobným spôsobom je spracovaná aj skupina palácov aristokracie v mimomestskom prostredí, ktorá má väčšie územné rozšírenie, lebo okrem jadra Rímskej ríše zaberá najmä veľký priestor jej okrajov, pričom je oveľa viac zastúpená v západnej časti, a to až v Británii, v južnom Francúzsku, v Španielsku a Portugalsku. Nachádzame ju v Taliansku a Dalmácii a potom na severnom okraji ríše v Noriku a v Panónii. Oveľa menší počet sa vyskytuje vo východnej časti pôvodného impéria.

Kapitola „Pozdne antická palácová architektúra rímskej a ranobyzantskej doby – analýza a syntéza“ tvorí zhrnutie a rozbor dovtedy uvedenej časti práce. Analýza sa venuje architektonickým prvkom skúmaných objektov. Nadhľad autora viedieť v tom, že ich skúma v urbanistickom kontexte a hodnotí ich aj z hľadiska funkcie, ktorú plnili, a to aj pri aristokratických palácoch a praetoriách. Osobitnú pozornosť venoval cisárskym palácom, kde znovu rozoberal otázku možnosti jednotného modelu pre pozdneantické cisárske rezidencie a došiel k záveru, že je pre ne spoločné spojenie s cirkom a hippodromom a situovanie na pkraji mesta, samotná architektúra je však rôznorodá. V typologickej časti rozoberal jednotlivé architektonické prvky a ich využitie. Venoval sa otázke centrál a polygónov, obytným priestorom, kúpeľom, kultovým stavbám aj vnútornému vybaveniu stavieb. Možno povedať, že tým vyčerpávajúco uzatvára túto časť práce.

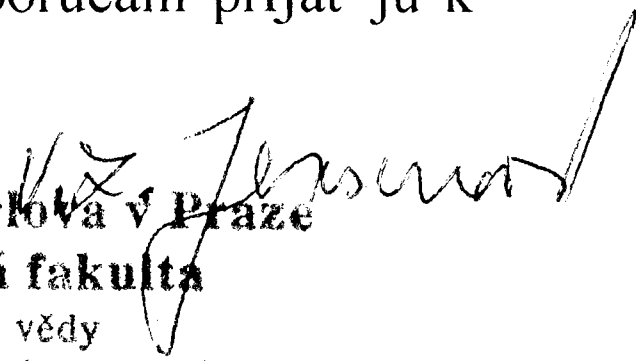
V ďalšej časti, v druhom dieli práce, venoval značnú pozornosť biskupským palácom, ktoré s rozvojom kresťanstva od 4. storočia nadobudali význam. Správne postihol, že vzhľadom na rozvíjajúcu sa funkciu nemali ustálenú formu architektonického stvárnenia. Z hľadiska urbanizmu si všimol, že došlo k tendencii umiestňovať ich na okraji miest, hoci niektoré komplexy sa vytvorili uprostred starého mesta využitím starších sídiel na nové účely. Nejaký spoločný model je pri nich ťažko hľadať. Nepochybne nadväzujú na staršiu neskoroantickú architektúru, aj keď sa pri nich objavuje nový fortifikačný prvok – veže, ktoré skôr naznačujú nástup stredoveku. Pokiaľ ide o časové zaradenie a terminológiu je tu zase problém, či je možné rozlíšiť neskoroantickú a byzantskú architektúru. Zastúpenie biskupských rezidiencií vo východnej a západnej časti pôvodnej Rímskej ríše je približne rovnaké.

Palácové stavby vznikali v oblasti západnej časti bývalej Rímskej ríše aj neskôr v období sťahovania národov na území obsadenom Germánmi – Ostrogótmami, Vizigótmami, Langobardami, Frankami, ktorí pochopiteľne nadviazali na vyspelú antickú civilizáciu. Nakoľko ich však môžeme zaradiť ako neskoroantické je skutočne otázka diskusie. Doba Karola Veľkého je označovaná ako doba karolínskej renesancie, ale neviem, či možno karolínske paláce zaradiť ako neskoroantické, keď vedľa nich vzniká architektúra, ako bola napr. Einhardova bazilika južne od Frankfurtu a pod. Nesporné je, že pri stavbe palácov sa inšpirovali antickými vzormi, aj keď napr. v Aachen sa pri cisárskej kaplnke vyskytla diskusia, či nejde o vplyv z byzantskej oblasti (Ravenna), preto by som bola pri jednoznačnom zaradovaní opatrná.

Práca bola spracovaná s mimoriadnou erudíciou, autor má skutočne vynikajúci prehľad o literatúre a pozná mnohé lokality z autopsie, píše o nich zasvätené aj polemicky. Prináša mnohé nové pohľady a predovšetkým vytvoril dosiaľ takto nespracovanú syntézu neskoroantických palácových stavieb na obrovskom teritóriu. Jeho práca dokazuje schopnosť riešiť nové vedecké problémy samostatne. Bolo by však dobre, keby venoval viac pozornosti niektorým polemickým otázkam, ktoré som v texte posudku naznačila, ktoré sa síce možno nedajú definitívne doriešiť, ale mal by k nim zaujať stanovisko. Z technického hľadiska mám pripomienku k neprehľadnosti obrazovej prílohy a jej možného prepojenia s textom. V prípade publikovania či už častí práce, alebo v celom rozsahu, by som odporúčala toto sprehľadniť.

Autor v práci preukázal výbornú znalosť materiálu aj literatúry, schopnosť samostatne riešiť vedeckú problematiku, preto jeho prácu hodnotím veľmi pozitívne, odporúčam prijať ju k obhajobe a po jej úspešnom priebehu udeliť mu vedeckú hodnosť.

Bratislava, 14. septembra 2007

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Oddělení vědy
Praha I, nám. J. Palacha, 116 38
Prof. PhDr. Tatiana Stefanovičová